

9. Kiekvienas valstybinės bibliografijos leidimas turėtų turėti įvadą ir, jei reikia, vartojimo instrukciją. Kai būtina (pavyzdžiui, elektroninių leidinių atveju), juos gali tekti leisti atskiru leidiniu. Reikėtų pateikti šias detales:
- kuo remiantis sudaryti įrašai, pavyzdžiui, iš privalomųjų egzempliorių, kuriuos gauna nacionalinė biblioteka įstatymo numatyta tvarka; aprėpti, nurodant padarytas išimtis;
 - periodiškumą;
 - medžiagos išdėstymo tvarką;
 - naudojamas bibliografinės, klasifikavimo ir katalogavimo priemonės, nurodant visus vietinio ir nacionalinio lygio jų papildymus;
 - vartojamų specialiųjų terminų sąrašą su apibrėžimais ir santrumpomis;
 - klasifikacinio išdėstymo (jei vartojamas) apibūdinimą;
 - rašmenų konvertavimo schemų (jei vartojamos) apibūdinimą;
 - registravimo sistemos aprašymą;
 - reikalavimus kompiuterinei sistemai, jei reikia;
10. Į valstybinę bibliografiją įtraukti bibliografiniai įrašai turėtų būti pagrįsti tarptautiniu mastu pripažintais standartais, išdėstyti tinkamu būdu ir su paieškos pradmenimis, tenkinančiais vartotojų poreikius pagal platinimui skirtą formato (formatų) reikalavimus;

Tarptautinių standartų vartojimas

11. Valstybinės bibliografijos tarnyba turėtų imtis atsakomybės už išsamių bibliografinių įrašų rengimą (arba jų rengimo koordinavimą) visai šalies leidybos produkcijai ir turėtų taikyti valstybinius bei tarptautinius standartus ir principus katalogavimui, identifikavimo sistemoms, kaip ISBN ir ISSN, rašmenų konvertavimui, autoritetinių duomenų kontrolei, klasifikacijos sistemoms, metaduomenims ir nuolatiniam skaitmeninių objektų įvardijimui;
12. Valstybinės bibliografijos tarnybos turėtų priimti „Bazinio lygmens įrašo“ komponentus, rekomenduotus IFLA Funkcinių reikalavimų bibliografiniams įrašams tyrimo grupės galutinėje ataskaitoje (Saur : Munich, 1998. UBCIM Publications New Series ; vol. 19);
13. Valstybinės bibliografijos tarnybos turėtų imtis iniciatyvos atnaujinti ir tvarkyti valstybinius bei tarptautinius standartus ir principus bei rengti visas 11 punkte išvardytas bibliografijos priemones, tuo pačiu imtis projektų, skirtų kurti ir diegti autoritetinių duomenų kontrolės standartus, taisykles ir metodus, palengvinti

autoritetinių duomenų tarptautinius mainus;

14. Valstybiniu ir tarptautiniu lygiu ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas bibliografinių mainų formatų, reikalingų bibliotekinei, informacinei ir leidybinei veiklai, suderinamumui, konversijai ir prieinamumui, siekiant, kad būtų galima identifikuoti visus elementus ir kad nė vienas elementas nedingtų konvertuojant;
15. Valstybinės bibliografijos tarnybos turėtų skatinti vykstantį bibliografinių standartų, nustatytų visų rūšių leidiniams, tarpusavio suderinimo darbą, pradedant serialiniais leidiniais;

Veikla ateityje

16. IFLA turėtų paremti esamų taisyklių rinkinių atnaujinimą taip, kad jie tiktų visoms esamoms naujoms ir galinčioms pasirodyti ateityje leidinių formoms;
17. IFLA turėtų skatinti sudarymą tarptautinių bibliografijų toms sritims, kurių valstybinių bibliografijų dėl kokių nors priežasčių šiuo metu neįmanoma leisti, jei egzistuoja geografinis, kalbinis ar kultūrinis bendrumas;
18. IFLA turėtų raginti tarpvyriausybines ir tarptautines nevyriausybines organizacijas registruoti savo leidinius bibliografijose (pageidautina, jų pačių) pagal priimtus tarptautinius bibliografinius standartus;
19. Jei yra poreikis, IFLA turėtų padėti bibliografijos tarnyboms plėsti savo valstybinės bibliografijos veiklą, pavyzdžiui, nustatydamas pavyzdines valstybinės bibliografijos plėtojimo schemas, kurdama valstybinės bibliografijos rengimo nurodymus ir organizuodama šalies, regioninius ar tarptautinius teorinius bei praktinius seminarus;
20. Valstybinės bibliografijos tarnybos turėtų aktyviai propaguoti naujus bibliografinius standartus ir naujus privalomojo egzemplioriaus įstatymus, rengti seminarus bei mokymus, skirtus profesionalams ir galiniams vartotojams susipažinti su naujovėmis;
21. Vykdydamos šias rekomendacijas, valstybinės bibliografijos tarnybos turėtų reguliariai įvertinti savo pasiekimus;
22. Turėtų būti dedamos pastangos, kad valstybinės bibliografijos tarnybos, neturinčios elektroninės prieigos, nebūtų nuskriaustos ir galėtų likti visuotinės bibliografijos tinkle;
23. IFLA arba šalis - UNESCO narė turėtų siekti, kad UNESCO pritarų šioms rekomendacijoms.

Paskutinė redakcija: 1999 m. vasario 2 d.

UDK 002.2:31(100)
015(100)

Bibliografinės apskaitos ir valstybinių bibliografijų tyrimo IFLA Bibliografijos sekcijai rezultatai

Robert P. HOLLEY

Veino valstybinis universitetas, 134 Purdy Library, 5244 Gullen Mall, Detroit Michigan 48202, USA,
el. paštas: brevik@cms.cc.wayne.edu

Straipsnyje nagrinėjami bibliografinės apskaitos ir valstybinių bibliografijų tyrimo, kurio klausimynas 1996 metais buvo išsiuntinėtas Nacionalinių bibliotekų direktorių konferencijos nariams, rezultatai. 64 teisingai užpildyti klausimynai (52% išsiųstu) aprėpia visas pasaulio dalis. Valstybinės bibliografijos tarnybos ir toliau kruopščiausiai apskaito spausdintus leidinius bei platina sudarytas valstybines bibliografijas spausdinta forma. Naujos laikmenos - tokios kaip magnetinės juostos, CD-ROM diskai ir diskeliai - tampa vis populiareesnės, ir daugelis tarnybų planuoja aprėpti šias laikmenas per artimiausius dvejus metus. Vis labiau naudojamos internetu. Antrojo ir trečiojo pasaulio tarnybos plečia kompiuterinių technologijų naudojimą.

Šiame straipsnyje pateikiami preliminarūs bibliografinės apskaitos ir valstybinių bibliografijų tyrimo rezultatai. Būdamas Bibliografijos sekcijos narys, pasiūliau tokį tyrimą per 1995 metų IFLA metinę konferenciją, vykusią Stambule, Turkijoje. Parėmus sekcijos nuolatiniam komitetui ir jo pirmininkui Ross Bourne, IFLA skyrė nedidelę dotaciją parengti ir išsiuntinėti paštu šį klausimyną. Už tą paramą esu dėkingas IFLA.

Klausimynas ir jo platinimas

Klausimynas turėjo keletą tikslų:

- nustatyti valstybinės bibliografijos tarnybų atliekamos bibliografinės apskaitos aprėptį, apimant jų pasirenkamus bibliografinės apskaitos standartus ir kompiuterinių įrašų kūrimą;
- nustatyti, ar už bibliografinę apskaitą atsakinga tarnyba taip pat rengia ir valstybinę bibliografiją; kokie jos formų, periodiškumo ir jungimo modeliai;
- išsiaiškinti, ar šalyje egzistuoja privalomojo egzemplioriaus mechanizmas ir ar jis veiksmingas;
- nustatyti, ar valstybinės bibliografijos įrašai prieinami interaktyviu režimu;
- išsiaiškinti, kodėl kiekviena konkreti bibliografijos tarnyba rengia valstybinę bibliografiją;

- sužinoti, kokie pagrindiniai valstybinės bibliografijos pokyčiai įvyko per pastaruosius dvejus metus ir kokie turinio bei formos pokyčiai planuojami per ateinančius dvejus metus.

Mano pagrindinė hipotezė buvo ta, kad valstybinės bibliografijos tarnybos, bent jau išsivysčiusiose šalyse, nuo spausdintų leidinių ir mikroformų pereina prie įvairių interaktyvių ir kompiuterinių formatų, apimant ir internetą. Taip pat tikėjausi gauti įrodymų, kad trečiojo pasaulio šalys naudoja naujų technologijų privalumais, siekdamas pagerinti prieigą prie savo skelbiamos produkcijos ir, galimas daiktas, spartindamos valstybinės bibliografijos, kaip komplektavimo priemonės, rengimą. Kaip tik trečiojo pasaulio šalyse dažnai pasitaiko, kad, pasirodžius valstybinei bibliografijai, joje aprašytų leidinių nebegalima įsigyti.

Parengiau tyrimo klausimyną, leidžiantį atsakyti į anksčiau pateiktus klausimus. Kur buvo įmanoma, respondentai turėjo pažymėti tinkamus atsakymų variantus. Jei galimų atsakymo variantų buvo daug arba jei reikėjo paaiškinimų, po klausimo buvo paliekama vietos įrašyti atsakymą. Paskutiniame dvylikos lapų klausimyno lape buvo palikta vietos papildomiems komentarams. Nors pats klausimynas buvo anglų kalba, jo lydraštis buvo ir anglų, ir prancūzų kalbomis. Klausimyną ir lydraštį pateikiau recenzuoti savo kolegai dr. Ronald Powell, kuris yra tyrimų metodologijos ekspertas, bei keliems sekcijos nuolatinio komiteto nariams. Jų pasiūlytus pakeitimus įtraukiau į galutinį variantą.

Pagal IFLA pateiktą adresų sąrašą išsiuntinėjam klausimyną Nacionalinių bibliotekų direktorių konferencijos nariams, išskyrus tuos stebėtojus, kurie nesusiję su nacionalinėmis bibliotekomis. 1996 m. sausio 10 d. išsiunčiau 123 klausimynus su nurodymu, jei įmanoma, grąžinti jį iki 1996 m. balandžio 1 dienos. Raginau dalyvius, jei kultų klausimų, kreiptis į mane paštu, telefonu, telefaksu ar elektroniniu paštu. Be to, suteikiau dalyviams galimybę gauti kompiuterinį klausimyno variantą internete. Penkios tarnybos, iš jų dvi - iš antrojo pasaulio, pasinaudojo šia galimybe ir pateikė savo atsakymus elektroniniu paštu arba atsiųsdamos failą.

Atsakymų procentai

Iš viso gavau 66 atsakymus iš 63 šalių ar regionų (žr. 1 lentelę). Danija ir Švedija atsiuntė po kelis atsakymus, nes už bibliografinę apskaitą ten atsako kelios tarnybos. Iš Ispanijos nacionalinės bibliotekos gavau du atsakymų variantus, panaudojau išsamesnįjį. Velsą ir Škotiją įtraukiau atskirai greta Didžiosios Britanijos, nes juose yra regioninė biblioteka negali atsakyti į klausimus. Taigi panaudotų atsakymų skaičius yra 64, o tai sudaro 52% visų išsiųstų klausimų.

Atsakymai pagal geografinius regionus pasiskirstė taip:

Afrika	8	12,5%
Azija	14	21,8%
Europa	32	50,0%
Pietų Amerika	3	4,7%
Ramusis vandenynas	1	1,6%
Šiaurės Amerika	6	9,4%

Pagal ekonominio išsivystymo lygį ir geografinius regionus atsakymai pasiskirstė taip:

Ekonomiškai išsivysčiusios šalys	26	40,6%
Azija	3	
Europa	20	
Ramusis vandenynas	1	
Šiaurės Amerika	2	
Buvusios sovietinio bloko šalys	12	18,8%
Europa	12	
Trečiojo pasaulio šalys	26	40,6%
Afrika	8	
Azija	11	
Pietų Amerika	3	
Šiaurės Amerika	4	

Kaip tyrimui, kurio tikslas buvo surinkti papildomą informaciją iš besivystančių šalių, atsakymų iš šios grupės procentas buvo visai neblogas ir, mano įsitikinimu, reiškia, kad šios šalys susirūpinusios bibliografinę apskaitą ir palaiko IFLA veiklą.

Duomenų kokybė

Reikia pripažinti, kad duomenų kokybė nepateisino lūkesčių. Šis veiksnys riboja išvadas, kurias būtų galima pagrįstai daryti iš atsakymų. Dėkoju visiems respondentams, kurie paaukojo profesinei veiklai skirtą laiką, atsakydami į klausimą, ir šiose pastabose jokia būdu nesirengiu kritikuoti nė vienos valstybinės bibliografijos tarnybos, atsakiusios į klausimus. Manau, kad tikslus ir nuoseklus duomenis buvo sunku gauti dėl šių priežasčių: temos sudėtingumo, duomenų ir klausimų trūkumų.

1. Temos sudėtingumas

Bibliografinė apskaita ir valstybinė bibliografija - sudėtinga tema. Klausimą grindžiau man žinomais bibliografinės apskaitos ir kitais paskelbtais susitarimais, tačiau, galimas daktas, jie neatitiko susitarimų kitose pasaulio šalyse. Be to, daug respondentų pastabose nurodė, kad jų šalyse yra keletas valstybinių bibliografijų skirtingoms medžiagos rūšims ir skirtingiems laikotarpiams, o mano klausimyne netiesiogiai buvo daroma prielaida, kad kiekviena tarnyba skelbia vieną išsamią valstybinę bibliografiją.

2. Duomenų trūkumas (daliai respondentų)

Turėjau numatyti, kad į kai kuriuos svarbiausius klausimus - tokius kaip bibliografinės aprėpties ir medžiagos, gaunamos privalomojo egzemplioriaus būdu, procentai - sunku ar net neįmanoma atsakyti, kadangi respondentai neįsijyja ar neaprašo šios medžiagos būtent todėl, kad ji jiems nežinoma. „Procentas nežinomas“ buvo dažniausiai pasitaikantis atsakymas į šiuos du klausimus.

3. Klausimyno trūkumai

Išanalizavęs rezultatus, supratau, kad tyrimas siekė aprėpti per daug. IFLA Bibliografijos sekcija ypač domino naujais įvykiais ir numatomi pokyčiai, o ši klausimyno dalis nebuvo pakankamai gili. Vis dėlto, atsižvelgiant į valstybinės bibliografijos temas sudėtingumą, gal ir neįmanoma surinkti būtinos informacijos, atskirai neapklausus kiekvieno respondento. Jau ir dvylikos lapų apimties klausimynas turbūt buvo per ilgas.

Prie klausimo apie numatomą valstybinės bibliografijos naudojimą respondentų buvo prašoma „nurodytus penkis tikslus pagal svarbą įvertinti nuo 1 iki 5 balų“, tačiau aiškiai nepasakyta, kad to paties skaičiaus negalima žymėti du kartus.

Suprantu, kad geriausia būtų buvę klausimą parengti visomis oficialiomis IFLA kalbomis. Šis faktorius gali paaiškinti kiek mažesnę atsakymų iš ispaniškai kalbančių šalių procentą. Tačiau tokio daugiakalbio klausimyno varianto parengimas viršijo mano, kaip tyrinėtojo, galimybes.

Tyrimo rezultatai

Nepaisant anksčiau minėtų trūkumų, tyrimas leido padaryti reikšmingas išvadas arba bent jau pagrįstas prielaidas kai kuriose srityse.

1 lentelė: Tyrimo respondentai pagal ekonominio išsivystymo lygį ir žemynus

Ekonomiškai išsivysčiusios šalys („pirmasis pasaulis“)		
Izraelis	Žydų nacionalinė ir universiteto biblioteka	Azija
Japonija	Nacionalinė parlamento biblioteka	Azija
Kataras	Nacionalinė biblioteka	Azija
Danija	Danijos bibliotekų centras	Europa
Danija	Karališkoji biblioteka	Europa
Didžioji Britanija	Britų biblioteka	Europa
Graikija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Islandija	Nacionalinė ir universiteto biblioteka	Europa
Ispanija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Italija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Lichtenšteinas	Valstybinė biblioteka	Europa
Malta	Nacionalinė biblioteka	Europa
Nyderlandai	Karališkoji biblioteka	Europa
Norvegija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Portugalija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Prancūzija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Suomija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Škotija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Švedija	Arkivet för bild och bild	Europa
Švedija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Šveicarija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Velsas	Nacionalinė biblioteka	Europa
Vokietija	Vokiečių biblioteka	Europa
JAV	Kongreso biblioteka	Šiaurės Amerika
Kanada	Nacionalinė biblioteka	Šiaurės Amerika
Naujoji Zelandija	Nacionalinė biblioteka	Ramusis vandenynas
Buvusios sovietinio bloko šalys („antrasis pasaulis“)		
Mongolija	Valstybinė centrinė biblioteka	Azija
Bulgarija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Estija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Latvija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Lenkija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Lietuva	Nacionalinė biblioteka	Europa
Makedonija	Nacionalinė ir universiteto biblioteka	Europa
Rumunija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Rusija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Serbija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Slovakija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Slovėnija	Nacionalinė biblioteka	Europa
Vengrija	Nacionalinė Széchényi biblioteka	Europa
Besivystančios šalys („trečiasis pasaulis“)		
Botsvana	Nacionalinė bibliotekų tarnyba	Afrika
Burundis	Nacionalinė biblioteka	Afrika
Kenija	Nacionalinė biblioteka	Afrika
Madagaskaras	Nacionalinė biblioteka	Afrika
Malavis	Nacionaliniai archyvai	Afrika
Malis	Nacionalinė biblioteka	Afrika
Pietų Afrika	Valstybinė biblioteka	Afrika
Tanzanija	Nacionalinė bibliografijos tarnyba	Afrika
Indija	Centrinė referatyvinė biblioteka	Azija
Iranas	Nacionalinė biblioteka	Azija
Korėja	Nacionalinė biblioteka	Azija
Laosas	Nacionalinė biblioteka	Azija
Malajzija	Nacionalinė biblioteka	Azija
Pakistanas	Nacionalinė biblioteka	Azija
Singapūras	Nacionalinė bibliotekų tarnyba	Azija
Sirija	Nacionalinė Assad biblioteka	Azija
Šri Lanka	Nacionalinė biblioteka	Azija
Tailandas	Nacionalinė biblioteka	Azija
Turkija	Nacionalinė biblioteka	Azija
Brazilija	Nacionalinė biblioteka	Pietų Amerika
Čilė	Nacionalinė biblioteka	Pietų Amerika
Peru	Nacionalinė biblioteka	Pietų Amerika
Haitis	Nacionalinė biblioteka	Šiaurės Amerika
Jamaika	Nacionalinė biblioteka	Šiaurės Amerika
Kuba	Nacionalinė José Martí biblioteka	Šiaurės Amerika
Meksika	Nacionalinė biblioteka	Šiaurės Amerika

1. Medžiagos rūšys, kurias tarnybos siekia bibliografiškai apskaityti

Iš 64 tyrimui tinkamų atsakymų sudaryta lentelė pateikia skaičių ir procentą tarnybų, kurios atsakė „taip“ apie kiekvienos rūšies medžiagą.

Knygos	62	96,9%
Serialiniai leidiniai	60	93,8%
Oficialūs šalies vyriausybės leidiniai	56	87,5%
Konferencijų medžiaga	55	85,9%
Vadovėliai	52	81,3%
Svetur spausdinta medžiaga apie šalį	46	71,9%
Žemėlapiai	45	70,3%
Disertacijos	44	68,8%
Brošiūros	43	67,2%
Natos	42	65,6%
Garso įrašai	35	54,7%
Periodikos straipsniai	33	51,6%
Grafinė medžiaga	31	48,4%
Mikroformos	30	46,9%
Kino filmai ir vaizdo įrašai	26	40,6%
Kompiuteriniai failai ir programinė įranga	20	31,3%
Tarptautinių vyriausybinių organizacijų leidiniai	19	29,7%

Šie rezultatai rodo, kad pagrindinis bibliografinės apskaitos dėmesys skiriamas tradicinėms tekstinėms formoms. Skaičius tarnybų, kurios bibliografiškai apskaito svetur spausdintą medžiagą apie savo šalį, pasirodė didesnis, negu tikėjau.

Klausimyne buvo leista nurodyti papildomas medžiagos rūšis, kurios nebuvo įtrauktos į šį sąrašą. Ta galimybe pasinaudojo dvidešimt tarnybų; daugiau negu po vieną kartą buvo nurodyti rankraščiai ir leidiniai Brailio raštu, kiekviena tarnyba pateikė po keturis atsakymus.

2. Bibliografinės apskaitos standartai ir kompiuteriniai įrašai

Dažniausiai yra vartojamos „Anglų-amerikiečių katalogavimo taisyklės“ (AACR2), jomis vadovaujasi 33 (55%) iš 60 tarnybų, kurios į šį klausimą atsakė. Be to, 4 tarnybos atsakė, kad jos vartoja savas katalogavimo taisykles, sukurtas AACR2 pagrindu. ISBD taisyklės užėmė antrąją vietą - 4 vartotojai (6,7%). AACR2 vartoja ne tik angliškai kalbančiose šalyse², šios taisyklės yra plačiai geografiškai paplitusios (Afrikoje - 5 vartotojai; Azijoje - 12; Europoje - 8 bei 3 pritaikę; Pietų Amerikoje - 3; Ramiajame vandenyne - 1; Šiaurės Amerikoje - 4 bei 1 pritaikę).

61 tarnyba atsakė į klausimą, kokią klasifikaciją vartoja savo įrašuose. Vyrauja dvi pagrindinės dešimtainės

klasifikacijos. Dewey dešimtainę klasifikaciją (DDK) kaip pagrindinę klasifikacijos sistemą vartoja 30 (49,2%), kaip antrąją - 2 tarnybos, o 4 tarnybos (6,6%) pranešė, kad vartoja vietinį DDK variantą. Universalioji dešimtainė klasifikacija (UDK) antra - ją vartoja 16 tarnybos (26,2%), įskaitant ir vieną vietinį variantą. Kongreso bibliotekos klasifikaciją vartoja 3 tarnybos (4,9%), o 4 tarnybos pranešė, kad vartoja vietines arba įvairias sistemas, tačiau nepatikslino kokias.

Dalykinę prieigą apibūdinti sunkiau. Iš 52 tarnybos 5 (9,6%) atsakė, kad dalykinei prieigai jos vartoja klasifikacijos sistemas, nors tai ir dubliavo atsakymą į ankstesnį klausimą. Mane šiek tiek nustebino, kad 15 tarnybos (28,8%) pareiškė vartojančios „Kongreso bibliotekos dalykines rubrikas“ (LCSH - *Library of Congress Subject Headings*), o dar 4 tarnybos parašė, kad jų sistema remiasi LCSH. 9 tarnybos (17,3%) atsakė, kad jos vartoja vietines dalykines rubrikas, nepaaiškindamos išsamiau. 2 tarnybos (3,8%) vartoja tezaurus; 1 (1,9%) vartoja „Sears“ dalykines rubrikas ir 1 (1,9%) grandininę indeksavimą. Likusios nurodė, kad vartoja vietines sistemas be tolesnių paaiškinimų arba kad dalykinę prieigą suteikia tik ribotai, pavyzdžiui, biografijų ar vietovardžių srityse. Ateityje valstybinių bibliografijų tyrimuose ar apklausoje reikėtų išsamiau apklausti apie dalykinę prieigos galimybes.

Iš 63 atsakusių tarnybos 48 (76,2%) teigė, kad bibliografinės apskaitos proceso metu jos sudaro kompiuterinius įrašus. Iš 15, kurios atsakė to nedarančios, 9 planuoja pradėti šią veiklą per artimiausius dvejus metus. Likusios 6 tarnybos, neplanuojančios kurti kompiuterinių įrašų, buvo iš trečiojo pasaulio (trys Afrikoje ir trys Azijoje). Paklaustos apie konkretų vartojamą kompiuterinį formatą, 7 tarnybos atsakė, kad vartoja MARC, tiksliai nenurodydamos formato. 7 tarnybos vartoja UNIMARC, 7 - USMARC ir 2 - UKMARC. Įdomu, kad vienos šalies, Lietuvos, tarnyba pranešė, kad vartoja „Procite“ programinę įrangą, kuri sukurta sudaryti bibliografinės nuorodas mokslinėse publikacijose.

3. Valstybinė bibliografija

Į klausimą, ar jų tarnybos rengia valstybinę bibliografiją, 61 tarnyba atsakė, kad taip, ir 1 - kad ne. JAV Kongreso biblioteka aptakiai atsakė, kad ji techniškai valstybinės bibliografijos nerengia, tačiau veda nacionalinės spaudos produkcijos bibliografinę apskaitą (atsakymai iš JAV įtraukti į lenteles). Paklaustos, ar valstybinė bibliografija aprėpia visą medžiagą, kurią bibliografiškai apskaito tarnybos, 42 (67,7%) atsakė, kad taip, o 20 (32,3%) - kad ne. Nesigilinant į smulkmenas galima pasakyti, kad tarnybos paprastai į valstybinę bibliografiją neįtraukia specializuotos medžiagos ir naujesnių formų.

Vienas pagrindinių šio tyrimo klausimų buvo skirtas nustatyti, ar valstybinių bibliografijų platinimo formos keičiasi nuo praėjusių tyrimų.

2 lentelė. Valstybinės bibliografijos formos

Šalis	Spausdinta	Mikrofišos	Magn. juostos	Diskeliai	CD-ROM
Botsvana	t				
Brazilija	t	t	t		t
Bulgarija	t			t	
Čilė		t			
Danija	t		t	t	t
Danija	t	t			t
Didžioji Britanija	t	t	t		t
Estija	t			t	
Graikija	t				
Haitis	t				
Indija	t				
Islandija	t			t	
Iranas	t				
Ispanija	t	t	t		t
Italija	t		t	t	t
Izraelis	t				
Jamaika	t				
Japonija	t		t		t
JAV		t	t		t
Kanada	t	t			
Kataras	t				
Kenija	t				
Korėja	t				t
Kuba	t			t	
Laosas	t				
Latvija	t		t	t	
Lenkija	t			t	t
Lichtenšteinas	t				
Lietuva	t			t	
Madagaskaras	t				t
Makedonija	t		t		
Malajzija	t				t
Malavis	t				
Malis	t				t
Malta	t				
Meksika	t		t	t	t
Naujoji Zelandija	t	t			
Nyderlandai	t				t
Norvegija	t	t		t	t
Pakistanas	t				
Peru	t			t	
Pietų Afrika	t	t			t
Portugalija	t				t
Prancūzija	t	t	t		t
Rumunija	t			t	
Rusija	t				?
Singapūras	t		t		t
Sirija	t				
Slovakija	t			t	
Slovėnija	t		t		t
Suomija	t		t		t
Škotija	t	t			t
Šri Lanka	t				
Švedija	t				
Švedija	t				t
Šveicarija	t				
Tailandas	t				
Tanzanija	t				
Turkija	t				
Velsas	t				
Vengrija	t	t		t	t
Vokietija	t		t	t	t

2 lentelėje pateikiamos visų tarnybos, rengiančių valstybinę bibliografiją, vartojamos jos platinimo formos. Spausdinta forma išlieka populiariausia - 56 tarnybos (90,3%) rengia spausdintą valstybinės bibliografijos variantą.

CD-ROM diskai yra antra pagal vartojimą forma - 27 tarnybos (43,5%). Likusios platinimo formos yra: magnetinės juostos - 17 tarnybos (27,4%), diskeliai - 16 tarnybos (25,8%) ir mikrofišos - 12 tarnybos (19,4%). Nors buvo pateikta pasirinkimui ir kitų formų bei buvo palikta galimybė tarnybai įrašyti papildomas, pasirinktos buvo tik šios. Kaip matyti iš 2 lentelės, daugelis tarnybos platina savo valstybines bibliografijas keliomis formomis. Šis skirsnis nuteikė optimistiškai, nes daugelis antrojo ir trečiojo pasaulio šalių naudojami naujų kompiuterinių formatų teikiamomis galimybėmis: 7 iš 17 atsakusiųjų, kad vartoja magnetines juostas (41,2%), 11 iš 16 - diskelius (68,8%) ir 9 iš 27 - CD-ROM diskus (33,3%). Išsamios skelbimo periodiško ir jungimo modelių analizės ši preliminarai ataskaita neapima. Norėčiau pastebėti, kad 13 (21,7%) iš 60 atsakusių tarnybos nesudaro jokių savo jungtinių valstybinių bibliografijų.

Į klausimą apie privalomąjį egzempliorių, iš 64 atsakusių 59 tarnybos (92,2%) atsakė, kad tai egzistuoja jų šalyse. Pastabose šiam skirsniui kai kurios tarnybos pranešė, jog jos siekia plėsti privalomojo egzemplioriaus sudėtį savo šalyse, atsižvelgdamos į technologijos pokyčius bei naujas skelbimo galimybes.

Kitame skirsnyje buvo užduodami klausimai apie valstybinės bibliografijos įrašus kaip interaktyvius išteklius. 43 tarnybos (68,3%) suteikia vienokio ar kitokio pobūdžio interaktyvią prieigą, o 20 (31,7%) - ne. Tarp ekonomiškai išsivysčiusių šalių 22 (84,6%) koku nors būdu suteikia interaktyvią prieigą, o 4 (15,4%) - ne. Iš buvusio sovietinio bloko šalių 9 (75%) suteikia, o 3 (25%) - ne. Iš trečiojo pasaulio šalių 12 (48%) suteikia, o 13 (52%) - ne. Kaip ir platinimo formų klausimu, optimistiškai nuteikia tai, kad interaktyvios prieigos galimybės procentai mažiau išsivysčiusiose šalyse yra tokie dideli. Iš 43 tarnybos, kurios suteikia interaktyvios prieigos galimybę, 22 (51,2%) teigiamai atsakė į klausimą: „Ar ši prieiga apima medžiagą, kuri buvo skelbta jūsų šalyje, tačiau nėra patekusi į jūsų tarnybą?“. 3 lentelėje pateikiama informacija apie būdus, kuriais prieinami interaktyvūs įrašai (Malis atsakė „taip“ į klausimą apie prieigą, tačiau nepaaiškino būdų). Ypač įdomu, kad 29 tarnybos (46% atsakusių į šį klausimą) teikia prieigą per internetą, iš jų 3 - iš buvusio sovietinio bloko, o 8 - iš trečiojo pasaulio.

4 lentelėje pateikiami atsakymai į klausimą apie numatomą valstybinės bibliografijos naudojimą. Tikėtasi, kad tai bus vertinama pagal svarbą suteikiant skirtingus balus nuo 1 iki 5, tačiau mano nurodymai nebuvo pakankamai aiškūs, todėl kai kurios tarnybos kelis prioritetus įvertino tuo pačiu balų skaičiumi. Vis dėlto, nepaisant šių statistikos trūkumų, rezultatai yra pakankamai akivaizdūs. Svarbiausias visų kategorijų (pagal ekonominį išsivystymą) respondentų numatomas naudojimas buvo „aprašyti medžiagą, paskelbtą mūsų šalyje“, vidutinis jo vertinimo balas yra 4,75. Antrojo pasaulio tarnybos šiam atsakymui

3 lentelė. Prieiga prie įrašų interaktyviu režimu

Šalis	1	2	3	4	5	6
1 Per kompiuterio terminalus tarnybos patalpose darbuotojams						
2 Per kompiuterio terminalus tarnybos patalpose lankytojams						
3 Kitoms tarnyboms, turinčioms tiesioginį ryšį (per paskirtas ryšio linijas)						
4 Ryšys įjungiamas per tiesiogines telefono ryšių linijas						
5 Ryšys įjungiamas per tiesiogines ryšio tarp kompiuterių linijas						
6 Prieiga per internetą						
Brazilija	t	t	t	t	t	t
Bulgarija	t					
Čilė	t	t	t			t
Danija	t		t	t	t	t
Danija	t	t	t	t	t	t
Didžioji Britanija	t	t			t	t
Islandija	t	t	t			
Ispanija	t	t	t			t
Italija	t	t				t
Izraelis	t	t	t	t	t	t
Jamaika	t					t
Japonija	t			t		
JAV	t	t	t	t		t
Kanada	t	t	t	t		t
Korėja	t			t		t
Lenkija	t	t				
Lichtenšteinas	t	t	t	t		
Lietuva	t					
Makedonija	t	t	t	t	t	
Malajzija	t	t	t	t		t
Malis	Išsamiau nepaaiškinta					
Meksika	t				t	t
Naujoji Zelandija	t	t	t	t	t	t
Norvegija	t	t	t	t	t	t
Peru	t					
Pietų Afrika	t		t	t	t	
Portugalija	t	t	t	t	t	t
Prancūzija	t		t			t
Rumunija	t	t				t
Serbija	t	t	t	t	t	t
Singapūras	t	t	t	t	t	t
Slovakija	t	t	t	t		t
Slovėnija	t	t	t	t		t
Škotija	t	t				t
Švedija	t	t	t			t
Švedija	t	t	t	t	t	t
Šveicarija	t	t	t	t	t	t
Tailandas	t	t		t		
Turkija	t	t	t			t
Velsas	t	t				t
Vengrija	t	t				t
Vokietija	t			t		t

skyrė absoliučiai didžiausią vertinimą - 5. Į antrąją svarbiausių valstybinės bibliografijos naudojimo prioritetų vietą pateko atsakymas „pateikti bibliografinius duomenis kitoms tarnyboms, kurios kataloguoja ar veda bibliografinę apskaitą medžiagos, paskelbtos mūsų šalyje“, jo vidutinis vertinimas - 3,51. Labiau savo reikmėms tinkama priežastis, dėl kurios rengiama valstybinė bibliografija - „padėti bibliotekoms ir kitoms tarnyboms identifikuoti medžiagą, paskelbtą mūsų šalyje, kurią jos norėtų įsigyti“ liko trečia (2,87); tą vietą ji užima ir išsivysčiusių šalių grupėje (2,92), ir trečiajame pasaulyje (3,00). Paskutine ji laikoma antrajame pasaulyje (2,44). Atsakymas „dalytis bibliografiniais duomenimis su kitomis tarnybomis“ bendroje įskaitoje liko ketvirtas (2,61%), kaip ir tarp

išsivysčiusių (2,29) bei trečiojo pasaulio šalių (2,55). Ši priežastis pasirodė gerokai reikšmingesnė antrojo pasaulio šalims (3,55), tačiau tai iš dalies galima paaiškinti tuo, kad šios šalių grupės vertinimai iš viso yra aukštesni, nes jos rašė daugiau balų visiems prioritetams. Atsakymas „įgyvendinti visuotinės bibliografinės apskaitos tikslus, kaip juos suformulavo IFLA“ liko paskutinis net tyrime, kurį organizavo pati IFLA, jo vidutinis vertinimas - 2,23; išsivysčiusiose šalyse šis vertinimas buvo 2,17, trečiajame pasaulyje - 1,95. Tik antrajame pasaulyje jis surinko daugiau nei 3 balus ir tapo ketvirtuoju. Apibendrinant lieka pasakyti, kad šie atsakymai patvirtino didelę valstybinės bibliografijos, kaip kiekvienos šalies intelektualinio paveldo nacionalinės saugyklos, reikšmę.

Paskutinieji du skirsniai apie „naujausius pokyčius“ ir „ateities planus“ leidžia daryti kai kurias prielaidas apie valstybinės bibliografijos perspektyvas. 34 tarnybos (56,7%) nurodė, kad per pastaruosius dvejus metus valstybinės bibliografijos srityje vyko pasikeitimai, o 26 (43,3%) - kad ne. Šie pasikeitimai yra per daug įvairūs ir per daug nekonkretūs, kad juos būtų galima įtraukti į lentelę, tačiau kai kurie pavyzdžiai rodo tendenciją aprėpti CD-ROM diskus bei naujus, pavyzdžiui, elektroninius žurnalų formatus. Daugelis tarnybų nurodo apimties, aprėpties, dėstymo bei rodyklių pasikeitimus, nenurodydamos detalių.

Ateities pokyčių planus pagal turinį bei platinimo formas analizavau atskirai. 28 tarnybos (43,8% įskaitytų atsakymų) rašė, kad jos planuoja peržiūrėti valstybinės bibliografijos turinį. 20 tarnybų (31,3%) atsakė planuojančios papildyti naujomis leidinių rūšimis ir tradicines, ir modernias platinimo formas. 2 tarnybos (3,1%) planavo atsisakyti kai kurių platinimo formų. Rusijos nacionalinė biblioteka atsakė, kad planuoja atsisakyti valstybinės bibliografijos rengimo. Apskritai daugiausia buvo planuojama plėsti bibliografiškai apskaitomų leidinių spektrą.

35 tarnybos (54,7% įskaitytų atsakymų) atsakė, kad ketina keisti platinimo sistemą. Dauguma planuoja papildyti platinimo formas kompiuterinėmis. Nors ne visos tarnybos išsamiau apibūdino šias formas, 15 (42,9% iš planuojančių pokyčius) atsakė, kad mąsto apie CD-ROM diskus, 6 (17,1%) svarstė diskelių galimybes, 1 (2,9%) galvojo apie magnetinę juostą, o 17 (48,6%) planavo įvairaus pobūdžio interaktyvią priemonę, iš jų 7 (20%) tiesiogiai paminėjo internetą. Nustebino, kad 3 tarnybos (8,6%) planavo diegti mikroformas. 2 tarnybos (5,7%) planavo atsisakyti spausdintos formos, o 2 (5,7%) - mikroformų. Planuojami pokyčiai, susiję su kompiuterinėmis formomis, ypač pastebimi antrojo (8 tarnybos) ir trečiojo (13 tarnybų) pasaulio šalyse.

4 lentelė. Numatomi valstybinės bibliografijos rengimo tikslai

	1	2	3	4	5
1 Aprašyti medžiaga, paskelbtą šalyje					
2 Pateikti bibliografinius duomenis kitoms tarnyboms, kurios kataloguoja ar veda bibliografinę apskaitą medžiagos, paskelbtos šalyje					
3 Dalytis bibliografiniais duomenimis su kitomis tarnybomis					
4 Padėti bibliotekoms ir kitoms tarnyboms identifikuoti medžiaga, paskelbtą mūsų šalyje, kurią jos norėtų įsigyti					
5 Įgyvendinti visuotinės bibliografinės apskaitos tikslus, kaip juos suformulavo IFLA					
Visos tarnybos					
Reikšminių balų suma	261	193	141	152	118
Atsakymų skaičius	55	55	54	53	53
Vidurkis (5=svarbiausia)	4,75	3,51	2,61	2,87	2,23
Išsivysčiusios šalys					
Reikšminių balų suma	111	84	55	70	52
Atsakymų skaičius	24	24	24	24	24
Vidurkis (5=svarbiausia)	4,63	3,50	2,29	2,92	2,17
Antrasis pasaulis					
Reikšminių balų suma	55	45	35	22	27
Atsakymų skaičius	11	11	10	9	9
Vidurkis (5=svarbiausia)	5,00	4,09	3,50	2,44	3,00
Trečiasis pasaulis					
Reikšminių balų suma	95	64	51	60	39
Atsakymų skaičius	20	20	20	20	20
Vidurkis (5=svarbiausia)	4,75	3,20	2,55	3,00	1,95
PASTABA: Kaip buvo paaiškinta tekste, tarnybos ne visada laikėsi netiesiogiai suformuluotų pildymo instrukcijų, kaip vertinti tikslus pagal svarbą. Šioje lentelėje pateikiami vertinimai, kuriuos pateikė visos tarnybos, net ir tuo atveju, kai keliems tikslams buvo priskirta tiek pat balų. Reikšminiuose vertinimuose pagrindinis tikslas buvo vertinamas 5 balais, antrasis - 4, trečiasis - 3, ketvirtasis - 2, penktasis - 1 balu.					

Išvados

Šio tyrimo rezultatų analizė įgalina daryti šias pagrįstas išvadas:

- nacionalinės bibliotekos lieka valstybinės bibliografinės apskaitos ir valstybinės bibliografijos centrai, tai įrodo tyrimo atsakymai (52% išsiųstu).
- tradicinės spausdintos formos turi didžiausią tikimybę patekti į bibliografinę apskaitą, o nespausdintos formos - likti neapskaitytos;
- iš bibliografinės apskaitos standartų daugiausia vartojami yra AACR2 kataloguojant, DDK bei UDK sisteminant, o LCSH dalykinant. Taigi anglų-amerikiečių katalogavimo tradicija yra gana priimtina tarptautiniu mastu, net ir ne angliškai kalbančiose šalyse;
- didžioji tarnybų dauguma, 76,2%, kuria kompiuterinius bibliografinius įrašus. Beveik tiek pat

tarnybų, 68,3%, teikia interaktyvią priemonę prie jų; tarp šių tarnybų 29 (46,0%) teikia priemonę prie įrašų internete;

- dauguma tarnybų (92,2%) gauna medžiagą kaip privalomąjį egzempliorių, tačiau keletas pastabose pareiškė, jog privalomojo egzemplioriaus mechanizmą reikia tobulinti, kad jis apimtų technologijos pokyčius ir naujus skelbimo modelius;

- spausdintas variantas tebėra daugiausia vartojama valstybinės bibliografijos forma (56 tarnybos), tačiau į antrąją vietą pakilo CD-ROM diskai (27 tarnybos). Daugelis tarnybų svarsto galimybę per artimiausius dvejus metus papildyti valstybinės bibliografijos formas CD-ROM diskais

(15 tarnybų) ir teikti įvairias interaktyvios prieigos galimybes (17 tarnybų);

- svarbiausias valstybinės bibliografijos rengimo tikslas yra „aprašyti savoje šalyje paskelbtą medžiagą“;
- antrojo ir trečiojo pasaulio šalys vis daugiau naudoja kompiuterinę technologiją kurdamos kompiuterinius įrašus, skelbdamos savo valstybinę bibliografiją kompiuterinėmis formomis bei teikdamos interaktyvią priemonę prie savo bibliografinių įrašų.

Iš anglų k. vertė E. Macevičius

¹ Nustatydama ekonominio išsivystymo lygius naudojausi „Appendix A: The Developing Countries, Regional Groupings“ (pp. 141-143) in: Stephan Haggard, *Developing Nations and the Politics of Global Integration* (Washington: Brookings Institution, 1995).

² Anglų kalba nėra oficiali valstybinė ar buvusios kolonijos metropolijos kalba šiose šalyse, kurių bibliografinės apskaitos tarnybos teigia, kad vartoja AACR2: Brazilijoje, Čileje, Danijoje, Graikijoje, Irane, Laose, Meksikoje, Peru, Rumunijoje, Sirijoje, Slovakijoje, Tailande ir Turkijoje.